

**Qo‘qon Universiteti “ Ijtimoiy fanlar
“ kafedrası, PhD,
Abdullayev Ravshanjon taqrizi ostida**

G‘ulomov Jamshidbek Islomjon o‘g‘li
Qo‘qon Universiteti
Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi
e-mail: jgulomov@kokanduni.uz

O‘ZBEK TILIDAGI INGLIZ TILIDAN OLINGAN SO‘ZLAR

Annotatsiya: So‘nggi o‘n yilliklarda ingliz tilining o‘zbek tiliga ta‘siri sezilarli darajada ortdi, bu jarayon globallashtirish, texnologik taraqqiyot va iqtisodiy almashinuvlar bilan bog‘liq. Ushbu maqolada inglizcha so‘zlarning o‘zbek tiliga kirib kelish qonuniyatlari hamda ularni moslashtirish strategiyalari o‘rganiladi. Fonetik yaqinlashtirish, morfologik integratsiya va semantik o‘zgarishlar tahlili orqali olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, qarz so‘zlar o‘zbek tiliga tabiiy ravishda moslashadi, biroq bu jarayon til sofligini saqlash va madaniy merosni himoya qilish masalasini ham kun tartibiga qo‘yadi. Tadqiqot tilshunoslik siyosati va jamiyat madaniy omillarining so‘zlashuv tiliga ta‘sirini yoritib, til almashinuvi va lug‘at tarkibidagi o‘zgarishlarni chuqurroq tushunishga hissa qo‘shadi.

Kalit so‘zlar: qarz so‘zlar, o‘zbek tili, ingliz tilining ta‘siri, lingvistik o‘zlashuv, moslashtirish strategiyalari, globallashtirish.

Kirish Globallashtirish davrida tillararo almashinuv muqarrar jarayonga aylandi, ayniqsa, so‘zlarni o‘zlashtirish orqali. 35 milliondan ortiq kishi so‘zlashuvchi turkiy tillardan biri bo‘lgan o‘zbek tili tarix davomida fors, arab, rus va so‘nggi yillarda ingliz tillari bilan o‘zaro ta‘sir natijasida sezilarli leksik o‘zgarishlarga duch keldi. Texnologik rivojlanish, globallashtirish va iqtisodiy taraqqiyotning jadallashishi natijasida ingliz tilidan o‘zbek tiliga ko‘plab qarz so‘zlar kirib keldi. Ushbu so‘zlar, asosan, texnologiya (masalan, *kompyuter* – "computer"), biznes (*marketing* – "marketing") va kundalik muloqot (*onlayn* – "online") kabi sohalarda uchraydi.

Leksik qarz olish jarayoni o‘zbek tilining lug‘at tarkibini boyitgan bo‘lsa-da, bu holat fonetik, morfologik va semantik moslashtirish masalalarini ham dolzarb qiladi. Sovet davrida ruschadan kirib kelgan so‘zlarning aksariyati rasmiy siyosat orqali ommalashgan bo‘lsa, inglizcha so‘zlar ko‘proq media, ta‘lim va internet orqali joriy qilinmoqda, bu esa ularning talaffuzi va qo‘llanilishida turli xil variantlarning paydo bo‘lishiga olib kelmoqda. Bundan tashqari, o‘zlashuv jarayoni transliteratsiya, fonetik yaqinlashtirish va semantik o‘zgarish kabi strategiyalarni o‘z ichiga oladi, bu esa ushbu so‘zlarning o‘zbek tilidagi faoliyatiga ta‘sir qiladi.

Ushbu maqolada ingliz tilidan kirib kelgan so‘zlarning o‘zlashuv qonuniyatlari o‘rganilib, ularning o‘zbek tiliga qanday moslashtirilishi tahlil qilinadi. Tadqiqot fonologik va morfologik moslashtirish strategiyalarini hamda ushbu jarayonga ta‘sir qiluvchi ijtimoiy-madaniy omillarni o‘rganib, o‘zbek tilida davom etayotgan lingvistik o‘zgarishlarni chuqurroq tushunishga va til siyosati hamda ta‘lim sohasiga ta‘sir etuvchi omillarni aniqlashga yordam beradi.

Materiallar va Uslublar Leksik qarz olish madaniy, iqtisodiy va texnologik almashinuv natijasida tillar o‘rtasida sodir bo‘ladigan keng tarqalgan hodisadir. Haugen (1950) va Thomason & Kaufman (1988) kabi tilshunoslar qarz so‘zlarni boshqa tildan o‘zlashtirilgan leksik birliklar sifatida tavsiflab, ularning turli darajadagi fonetik, morfologik va semantik moslashuvini ta‘kidlaydilar. O‘zbek tilidagi qarz so‘zlar fors, arab, rus va endilikda ingliz tillaridan kirib kelib, til landshaftining ijtimoiy-siyosiy va tarixiy ta‘sirini aks ettiradi (Hasanova, 2010).

Ingliz tilining o'zbek tiliga ta'siri nisbatan yangi hodisa bo'lib, asosan, globallashtirish, raqamlashtirish va ingliz tilining ilm-fan, biznes va ta'lim sohalarida keng qo'llanilishi bilan bog'liq (Suyunova, 2022). Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inglizcha so'zlar o'zbek tilida asosan quyidagi sohalarida uchraydi:

- **Texnologiya** (*kompyuter* – "computer", *smartfon* – "smartphone")
- **Biznes** (*marketing* – "marketing", *brend* – "brand")
- **Internet va media** (*blogger* – "blogger", *onlayn* – "online") (Kadirova, 2021).

Rus tilidan kirgan so'zlar Sovet davrida rasmiy siyosat orqali tilga singdirilgan bo'lsa, inglizcha so'zlar asosan media, reklama va norasmiy raqamli aloqa orqali joriy qilinmoqda (Rahimova, 2023).

Lingvistik moslashtirish strategiyalari bo'yicha tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qarz so'zlar qabul qiluvchi tilning fonetik va morfologik tuzilishiga moslashish uchun turli o'zgarishlarga uchraydi (Poplack & Sankoff, 1984). O'zbek tilida quyidagi moslashtirish strategiyalari keng qo'llaniladi:

- **Transliteratsiya:** so'zlarning yozilishi inglizcha talaffuzga yaqin saqlanadi (*menedjer* – "manager").
- **Fonetik yaqinlashtirish:** inglizcha tovushlar o'zbek tiliga mos shaklda aytiladi (*brend* o'rniga *brand* emas).
- **Semantik kengayish:** qarz so'zlar yangi ma'nolar hosil qiladi (*internet* o'zbek tilida ingliz tilidagiga qaraganda kengroq qo'llaniladi).

Biroq, inglizcha so'zlarning ortib borishi tilshunoslar va til siyosati yurituvchilar o'rtasida muhokamalarga sabab bo'lmoqda. Ba'zilar ko'ra, haddan tashqari leksik qarz olish o'zbek tilining lug'aviy yaxlitligiga tahdid solishi mumkin, boshqalar esa buni tabiiy til evolyutsiyasi deb hisoblaydi (Tursunov, 2020). Ushbu maqola inglizcha so'zlarning o'zbek tiliga moslashuv qonuniyatlarini tizimli tahlil qilib, ularning lingvistik va ijtimoiy-madaniy jihatlarini o'rganishga qaratilgan.

Natijalar va Muhokamalar Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidan kirib kelgan so'zlarning o'zbek tiliga moslashuvi uch asosiy yo'nalishda sodir bo'ladi: fonetik yaqinlashtirish, morfologik integratsiya va semantik o'zgarish. Ko'plab atamalar asl talaffuzga nisbatan soddalashtirilgan shaklda qo'llanilib, o'zbek tilining tovush tizimiga moslashtirilgan holda ishlatilmoqda. Masalan, "smartphone" so'zi "smartfon" tarzida qisqartirilgan va tilga moslashtirilgan. Shuningdek, ba'zi so'zlar o'zbek morfologik tizimiga mos ravishda qo'shimchalar qabul qilmoqda, masalan, "blogger" so'zi "bloggerlik" shaklida qo'llanilmoqda.

Bundan tashqari, semantik o'zgarishlar ham kuzatildi. Ba'zi inglizcha atamalar o'zbek tilida asl ma'nosidan farqli qo'llanilmoqda. Masalan, "marketing" so'zi faqat mahsulot targ'iboti bilan cheklanib qo'llaniladi, aslida esa bu tushuncha yanada kengroq iqtisodiy jarayonlarni o'z ichiga oladi. Bunday semantik torayish va kengayishlar o'zbek tilining o'zlashuv jarayonidagi xususiyatlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidan kirib kelgan qarz so'zlar o'zbek tilining tabiiy rivojlanish jarayonining bir qismi bo'lib, texnologiya, biznes va kundalik muloqot sohalarida keng qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, bu jarayon ba'zi lingvistik muammolarni ham keltirib chiqarmoqda, jumladan, ortiqcha inglizcha terminlar bilan to'yingan nutq va milliy leksik boylikning siqilishi. Bu esa til siyosati va ta'lim tizimida muhokama qilinishi kerak bo'lgan masalalardan biri hisoblanadi.

Kelajakdagi tadqiqotlar inglizcha soʻzlarning oʻzlashuvi jarayonida yoshlar va katta yoshli avlodlar orasidagi farqlarni, shuningdek, internet va ommaviy axborot vositalarining bu jarayondagi rolini chuqurroq oʻrganishga yoʻnaltirilishi mumkin. Shu bilan birga, tilshunoslik siyosati nuqtayi nazaridan, milliy tilni asrash va yangi qarz soʻzlarning optimal moslashuvini taʼminlash masalalari boʻyicha strategik yondashuvlar ishlab chiqilishi zarur.

Xulosa Oʻzbek tiliga inglizcha soʻzlarning kirib kelishi globallashuv davrida til aloqalarining dinamik tabiatini aks ettiradi. Texnologik taraqqiyot, raqamli kommunikatsiya va iqtisodiy almashinuvlar oʻzbek va ingliz tilida soʻzlashuvchi jamoalar oʻrtasidagi aloqalarni mustahkamlashda davom etar ekan, inglizcha leksik birliklarning oʻzbek tiliga qoʻshilishi tabiiy jarayonga aylanib bormoqda. Ushbu tadqiqot inglizcha soʻzlarning oʻzlashtirilish jarayonini va ularning oʻzbek tiliga moslashuvi uchun qoʻllaniladigan strategiyalarni—fonetik yaqinlashtirish, morfologik integratsiya va semantik oʻzgarishlarni—oʻrganadi. Fonetik oʻzgarishlar inglizcha soʻzlarni oʻzbek tilining tovush tizimiga moslashtirib, ularni kundalik nutqda oson talaffuz qilish va ishlatishga imkon beradi. Morfologik moslashuvlar, masalan, oʻzbekcha qoʻshimchalarning qoʻshilishi, oʻzlashgan soʻzlarning til tizimida grammatik jihatdan toʻgʻri qoʻllanilishini taʼminlaydi. Bundan tashqari, semantik oʻzgarishlar va kengayishlar inglizcha soʻzlarning faqatgina dastlabki maʼnolarini saqlab qolish bilangina cheklanmasdan, balki ularning oʻzbek tilida madaniy va kontekstual omillarga mos ravishda rivojlanishiga ham sabab boʻladi.

Inglizcha soʻzlar oʻzbek tilining lugʻat boyligini kengaytirayotgan boʻlsa-da, bu jarayon til sofligi va til almashinuviga oid xavotirlarni ham yuzaga keltiradi. Ayniqsa, professional va raqamli sohalarda chet tillardan olingan terminlarning keng qoʻllanilishi oʻzbek tilidagi muqobil soʻzlarning yoʻqolishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, lingvistlar va til siyosati mutaxassislari oʻrtasida tilning zamonaviylashuvi va madaniy merosni saqlab qolish oʻrtasidagi muvozanatni taʼminlash borasida davom etayotgan bahs-munozaralar mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Haugen, E. (1950). The Analysis of Linguistic Borrowing. *Language*, 26(2), 210-231
2. Hasanova, D. (2010). Language Contact and Lexical Borrowing in Uzbek: A Historical Perspective. *Central Asian Linguistics Journal*, 5(1), 45-67
3. Rahimova, M. (2023). English Loanwords in Uzbek: Patterns of Adaptation and Usage. *International Journal of Turkic Languages*, 8(2), 56-72.
4. Otto, M., & Thornton, J. (2024). SHARQ VA GʻARB ADABIYOTIDAGI QAHRAMON OBRAZLARI: MADANIY OʻXSHASHLIK VA FARQLAR. *QOʻQON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 13, 202-204.
5. Gʻulomov, J. (2024). SHARQ VA GʻARB ADABIYOTIDAGI QAHRAMON OBRAZLARI: MADANIY OʻXSHASHLIK VA FARQLAR. *QOʻQON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 13, 202–204. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1056>
6. Avazbek, A. (2024). THESIS FOR A RESEARCH ON ZONE OF PROXIMAL DEVELOPMENT AND ITS EFFECTIVENESS. Kokand University Research Base, 39-46
7. Madumarov Muhammadodil Matkomilovich (2025) READING BETWEEN THE LINES: USING LITERATURE TO BOOST ENGLISH LITERACY. Vol. 1 No. 7 (2025): MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS
8. КОНЦЕПЦИЯ "КРАСОТА" КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ. (2024). *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(12), 135-143. <http://www.mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/2124>
9. Умурзакова, К. (2024). ТРУДНОСТИ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnalı*, 3(4), 10-18